УДК 330.341.1

О.В. ЗАМУЛА, асистент, НТУ «ХПІ», Харків

ФОРМУВАННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ОПТИМАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ РИНКОВИХ ТРАНСАКЦІЙ НА ІНФОРМАЦІЙНОМУ РИНКУ

В статті досліджується поняття „механізм трансакції" на рівні промислового підприємства, уточнюється класифікація ринкових трансакцій та визначаються складові цього механізму. Аналізуються шляхи зниження пов'язаних зі споживанням інформаційних благ трансакційних витрат.

Ключові слова: механізм трансакції, інформаційне благо, бізнес-модель, бізнес–інжиніринг.

В статье исследуется понятие „механизм трансакции"на уровне промышленного предприятия, уточняется классификация рыночных трансакций и определяются составляющие этого механизма. Анализируются пути снижения связанных с потреблением информационных благ трансакционных затрат.

Ключевые слова: механизм трансакции, информационное благо, бизнес-модель, бизнес-инжиниринг.

In the article the notion « mechanism of transaction » on enterprise level is investigated; classification of market transactions is refined and the components of this mechanism are determined. Ways to reduce the consumption of information good related transaction costs are analyzed.

Keywords: mechanism of the transaction, information good, the business model, business engineering.

Вступ. Механізм ринкової економіки невід'ємно пов'язаний з процесами обміну між його секторами та всередині них. Під час будь-якого обміну учасники ринку, в тому числі й промислові підприємства, отримують визначені права на об'єкти обміну та беруть на себе зобов'язання щодо інших учасників взаємовідносин, тобто здійснюють ринкові трансакції з ціллю отримання ресурсів для здійснення своєї операційної діяльності. Таким чином, у підприємств виникають трансакційні витрати та вони зазнають трансакційних втрат.

Багато науковців здійснили значний внесок в дослідження трансакційних витрат, серед них: Р. Коуз, Дж. Коммонс, Дж. Ходжсон, А. Алчіан, Д. Норд, О. Вільямсон, К. Еррору, Дж. Волліс, С. Архієреєв, Р. Капелюшников, Дж. Стиглер, П. Мілграм, Г. Клейнер та інші.

На сьогодні не існує однозначного визначення трансакції як економічної категорії та її класифікації. Найбільш поширеними визначеннями поняття трансакція (англ. transaction) є наступні:

1) економічна чи політична угода, що супроводжується взаємними поступками;

2) фінансова операція, яка полягає у переказі по банківським рахункам грошових коштів чи цінних паперів для будь-яких цілей [1].

Вперше поняття трансакції було введено в науковий обіг Дж. Коммонсом [2].

Трансакція – це не обмін товарами, а відчуження й привласнення прав власності і свобод, створених суспільством. Також Коммонс розрізняв три основних види трансакцій:

1) Трансакція угоди – служить для здійснення фактичного відчуження і привласнення права власності та свобод. При її здійсненні необхідна обопільна згода сторін, заснована на економічному інтересі кожної з них.

2) Трансакція управління – в ній ключовим є відношення управління підпорядкування, яке припускає таку взаємодію між людьми, коли право ухвалювати рішення належить тільки одній стороні. В цьому випадку відносини є асиметричними в будь-якому разі.

3) Трансакція раціонування – при ній зберігається асиметричність правового положення сторін, але місце сторони, що управляє, займає колективний орган, який виконує функцію специфікації права. До трансакцій раціонування можна віднести: складання бюджету компанії радою директорів, рішення господарського суду та ін.

Отже, трансакції можуть відбуватися як всередині підприємства так і поза його межами. Прикладами першого виду угод можуть бути взаємовідносини між керівниками і підлеглими, діяльність правління підприємства, взаємовідносини між підрозділами. В цьому випадку є значний ступінь асиметрії, але є способи її зменшення, а саме: укладання колективного договору, діяльність профспілки робітників, складання посадових інструкцій та бізнес-інжиніринг.

Асиметричність при укладанні другого різновиду угод, коли підприємство складає контракти з агентами свого безпосереднього зовнішнього оточення, залежить від об'єкту обміну. Вона є найменшою, коли трансакція здійснюється з приводу купівлі-продажу матеріальних об'єктів й дуже значною, коли об'єктом угоди є нематеріальне благо. В останній час дуже поширеним є контракт, який включає всі можливі елементи обміну. Це може бути встановлення звичайного комп'ютера, де матеріальними об'єктами є операційний блок та монітор, а послуги зі встановлення операційної системи (нематеріального блага) може здійснювати як робітник компанії, так і зовнішній

консультант. Прикладом більш складної подібної трансакції може виступати налагодження цілісної інформаційної системи підприємства відповідно до існуючої бізнес-моделі.

Найпоширенішим видом трансакцій раціонування можна вважати діяльність органів законодавчої, виконавчої та судової влади, коли рішення часто приймаються без участі самого підприємства та без його згоди. Легальне зменшення асиметрії в такому разі можливе, якщо в суспільстві цінується мораль та економічна далекоглядність. Тут держава виступає в ролі гаранта доступності достовірної інформації, забезпечення прав і свобод та зберігання сталої нормативної бази, підтримання позитивного іміджу країни та її інвестиційної привабливості. Якщо ж головною цінністю є власне збагачення окремих верств населення, то частина трансакційних витрат приймають форму політичного лобізму власних інтересів та корупції. В цьому випадку асиметрія та соціальне розшарування лише зростають.

Крім того, ринкові трансакції промислових підприємств можна класифікувати за рядом ознак.

В залежності від повторюваності:

- одноразові;
- багаторазові неперіодичні;
- багаторазові неперіодичні.

В залежності від кількості учасників:

- односторонні;
- багатосторонні.

В залежності від об’єкту обміну з:

- постачальниками;
- персоналом;
- державними органами влади;
- покупцями.

Ананьїн [5] зазначає чотири основні групи параметрів, що властиві будь-якій ринковій трансакції: учасники угоди; ресурси, що використовуються в трансакції, та результати, що очікуються; права учасників на ресурси й результати; обов’язки сторін, та виділяє дві її частини: передконтрактну та післяконтрактну.

Виходячи з попередніх зауважень та зважаючи на особливості інформаційних благ, можемо визначити, що інформаційний ринок є найбільш не передбачуваним, адже асиметрія на цьому ринку є найбільш вираженою. Тому при формуванні механізму трансакції промисловими підприємствами на інформаційному ринку потрібно враховувати дуже багато чинників.

Таблиця 1. Складові формування механізму трансакції промисловими підприємствами на інформаційному ринку

Стадія відтворення інформаційного блага	Проблема	Складові формування механізму трансакції
1	2	3
вихідні умови – передконтрактна фаза	пошук інформації про інформаційний продукт як майбутній ресурс у виробничій діяльності	– визначення розподілу прав власності на інформаційні ресурси між економічними агентами; – нормативна база, що регулює правові відносини у сфері інформаційно-комунікаційних технологій; – ринкова невизначеність та пов'язані із цим ризики; – рівень розвитку суспільної системи комунікацій як колективної дії; – мораль і етичні норми, що панують у суспільстві.
виробництво	встановлення ціни на інформаційні продукти та послуги	– нагромадження та утримання інтелектуального капіталу; – оцінка інформаційної праці; – формування ціни на інформаційні блага; – попит і пропозиція інформаційного блага; – особливості функціонування інформаційної економіки; – проблеми існування тіньового інформаційного виробництва.
обмін	прийняття рішення про укладання контракту	– стан захисту прав інтелектуальної власності; – ринкова структура країни; – асиметрія інформації між учасниками угоди; – інформаційна готовність та компетентність замовника чи покупця; – можливість несприятливого відбору чи неповного контракту; – механізм самовідбору; – проблеми корупції й лобізму та ін.
розподіл		

Продовження таблиці 1

1	2	3
виконання контракту – післяконтратна фаза	споживання блага	з боку працівників компанії: – ефективність використання інформаційних ресурсів; – моральні ризики; – відлинювання; – спротив технологічним змінам; – необхідність навчання й підвищення рівня професійної підготовки з боку постачальників інформаційних ресурсів: – моральні ризики – якість та дотримання умов угод
повний цикл		– інформаційна система (ІС); – ефективність функціонування ІС; – зміни в бізнес-моделі, бізнес- інжиніринг.

Безумовно, дослідження формування оптимального механізму трансакцій промислових підприємств на інформаційному ринку лежить в площині вивчення трансакційних витрат та бізнес-моделювання. Будь-якому виробничому необхідно формувати стратегічне бачення процедур ринкових трансакцій, що безпосередньо має відношення до проектування бізнес-процесів.

Цілісна бізнес-модель повинна визначати, по-перше, ключові компетенції учасників операційної діяльності, по-друге, права і обов'язки в існуючій конфігурації організаційної структури підприємства відповідно до особливостей відтворюваного блага, по-третє, політику стосунків між власниками щодо розподілу прибутку, а, по-четверте, бачення та усвідомлення постійної змінюваності внутрішніх та зовнішніх умов, необхідності адаптацій та готовності до стану постійного оновлення.

Список літератури: **1**. http://www.rusconsult.ru/glossary **2.** *Архиереев С.И.* Трансакционные издержки и неравенство в условиях рыночной трансформации. – Х.: Бизнес Информ, 2000. – 288 с. **3.** *Замазій О.В.* Проблеми обліку трансакційних витрат у діяльності суб'єктів господарювання// Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. – 2004. – № 70. – С.95-100. **4.** *Капелюшников Р.* Категория трансакционних издержек. – http://www.liberarium.ru/ **5.** http://www.intalev.ru/.